

KUUSAMON KAUPUNGIN JA LAPIN YLIOPISTON TAITEIDEN TIEDEKUNNAN YHTEISTYÖTÄ VIISITOISTA VUOTTA

Kari Kantola

S

Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma (SOLU) on tärkeä etappi viisitoista vuotta jatkuneessa luontokuvauksen kehittämistyössä, jota on tehty yhdessä Kuusamon alueen toimijoiden ja pohjoisten yliopistojen kesken. Tämä yhteistyö on ollut vahvistamassa Kuusamon vetovoimaa suomalaisten ja ulkomaalaisten luontokuvaajien keskuudessa. Kuusamoon saavutaan kaikkialta maailmasta kuvaamaan itsenäisesti, osallistumaan luontokuvausyritysten palveluihin ja oppilaitosten luontokuvauskursseille. Kuusamossa on toteutettu ensimmäinen luontokuvauksen maisteriohjelma, alueella on eniten Suomessa luontokuvauksen ohjelma- ja koulutuspalveluja, siellä on Suomen ensimmäinen ja ainoa

luontokuvakeskus ja vuosittain siellä järjestetään syksyinen kansainvälinen luontokuvatapahtuma ja tammikuinen valtakunnallinen luontokuvaussymposium. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, että Kuusamoa kutsutaan osuvasti luontokuvauksen pääkaupungiksi Suomessa.

Luontokuvauksen suosiolle luo ymmärrettävän perustan Kuusamon alueen monipuolinen luonto, joka on korkokovaltaan vaihteleva alkaen itään virtaavien jokien sy-

Kuva 1. Hannu Hautala mielimaisemissaan Kuusamon Kurkijärvellä.
Kuva: Kari Kantola, 2018.

vistä jokilaaksoista liki viiteen sataan metriin kohoaviin vaaroihin. Itäisen havumetsävyöhykkeen läntisellä reunalla sijaitsevan alueen kasvisto ja eläimistö ovat monipuolisia; alueella kohtaavat monet pohjoiset ja eteläiset sekä itäiset ja läntiset lajit. Kalkkiperäinen maaperä on hyvä kasvualusta Suomessa harvemmin tavattaville orkideoille. Pitkä ja runsasluminen talvi on myös selkeä vahvuustekijä luontokuvausta ajatellen.

Taiteilijat ovat teoksillaan tehneet Kuusamon luontoa tunnetuksi jo kauan; Akseli Gallen-Kallelasta ja I. K. Inhasta Matti A. Pitkäseen ja Hannu Hautalaan. Myös paikallisten taitelijoiden ja valokuvauksen harrastajien harjoittama luonnonkuvaus on ollut merkittävää useiden vuosikymmenien ajan. Luontokuvauksen osalta keskeinen vaikuttaja on Töysässä Etelä-Pohjanmaalla vuonna 1941 syntynyt ja 1979 Kuusamoon muuttanut luonnonkuvaaja Hannu Hautala. Kiistatta voi sanoa, että hän on elämäntyöllään tehnyt Kuusamosta kansainvälisesti tunnetun luontokuvauskohteen sekä ollut muutoinkin innoittajana monelle luontokuvaajalle. Hautala on pitkällä urallaan tehnyt 61 kirjaa kuudella eri vuosikymmenellä. Ensimmäinen kirja *Erämetsän elämää* ilmestyi vuonna 1968 ja viimeisin Hannu Hautalan ja Domenico Ruiun yhteiskirja *Squardi Paralleli – Samansuuntaiset katseet* vuonna 2019.

Julkaistujen kirjojen ohella konkreettisena jälkeenä Hannu Hautalan elämäntyöstä on olemassa mittava vuosikymmenien aikana syntynyt kuva-arkisto, noin 1,5 miljoonaa filmiruutua, noin 1000 nidettä käsittävä luontokuvakirjakokoelma, kuvaajan päiväkirjat ja lehtileikkeet. Hannu Hautalan pitkän uran aikana kertynyt poikkeuksellisen laaja materiaali tarjoaisi hyvän lähtökohdan tutkia dokumentaatiota Kuusamon luonnosta sekä suomalaista luontokuvausta.

HANNU HAUTALA INSTITUUTTI -HANKE KÄYNNISTI YLIOPISTOYHTEISTYÖN

Hannu Hautalan jäädessä 2004 taiteilijaeläkkeelle, Kuusamon kaupungin piirissä pohdittiin keinoja vaalia ja tuoda esille Hannu Hautalan elämäntyötä. Ratkaisuna ryhdyttiin laatimaan Hannu Hautala -instituutin perustamista varten Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) hankehakemusta, joka jätettiin Oulun läänin sivistysosastolle, joka myöhemmin päätti hyväksyä hankkeen toteutettavaksi ajalla 1.5.2005–30.6.2007. Keskeisenä tavoitteena oli toteuttaa suurelle yleisölle avoin luontokuvakeskus, jossa olisi esillä sekä Hannu Hautalan että vierailevien luontovalokuvaajien teoksia. Kuusamon kaupunki neuvotteli Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan yhteistyökumppaniksi suunnittelemaan ja toteut-

tamaan luontokuvakeskusta. Tämä käynnisti pitkäjänteisen yhteistyön luontokuvauksen sektorilla Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja Kuusamon kesken.

Lapin yliopistoon palkattu näyttelysuunnittelija ja kolme loppuvaiheen opiskelijaa toteuttivat tiedekunnan opettajien tuella luontokuvakeskuksen näyttely-ympäristön ja näyttelysovellukset yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Opiskelijat suunnittelivat 2006–2007 yliopiston studiossa innovatiivisia mediaratkaisuja, jotka toteutettiin luontokuvakeskukseen. Lähes kaikki sovellukset ovat edelleen käytössä ja toimivia. Lapin yliopiston työ hankkeessa oli ensiarvoisen tärkeä, sillä sen myötä saatiin osaamista, jota Kuusamossa ei ollut. Myös Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta oli mukana näyttelyn tekstien käännöksiin liittyvässä työssä.

Hankkeessa suunniteltiin myös Hannu Hautalan kuvien arkistointia, laadittiin suunnitelma Hautalan yli tuhat nidettä käsittävän luontokuvakirjaston tulevaisuuden sijoittamisesta ja toteutettiin luontokuvauskoulutuksen oppimisympäristö Kuusamon kansanopistolle, jossa oli järjestetty valokuvauskoulutusta 1980-luvulta alkaen.

HANNU HAUTALA -SÄÄTIÖN PERUSTAMINEN SEMENTOI HAUTALAN ELÄMÄNTYÖN KUUSAMOON

Vuoden 2007 lopussa perustettiin Hannu Hautala -säätiö vaalimaan Hannu Hautalan taiteellista perintöä. Säätiön perustajajäsenet olivat Hannu ja Irma Hautala, Kuusamon kaupunki, Otavan kirjassäätiö, Oulun yliopiston tukisäätiö ja Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistoseura ry. Hannu Hautala lahjoitti säätiölle kaikki kuvansa sekä luontokuvakirjastonsa. Yhdessä Kuusamon kaupungin kanssa säätiö on vastannut Hannu Hautala luontokuvakeskuksen toiminnasta. Säätiön vastuulla on näyttelyiden suunnittelu ja esillä olevien teosten valmistaminen. Noin 500 Hautalan valokuvaa on säätiön perustamisen jälkeen ollut esillä useassa paikassa Suomessa ja muualla Euroopassa. Vuosien saatossa Hannu Hautalan kuvia on digitoitu noin 30 000, joista noin 10 prosenttia on editoitu Hautalan näkemyksen mukaisesti käyttökuviksi julkaisuihin ja näyttelyihin.

Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto ryhtyi 2008 säätiön perustamisen myötä järjestämään lyhytkursseja luontokuvauksessa. Alkuvuosina järjestettiin vain muutamia kursseja vuodessa. Myös Kuusamon kansanopisto järjesti joitakin valokuvauksen lyhytkursseja yhden lukuvuoden kestävän valokuvauslinjan ohella. Vuoden 2011 alussa aloitti toimintansa Kuusamo-opisto, joka muodostettiin aiemmin erillisinä toimineista Kuusamon kansalaisopistosta ja Kuusamon kansanopistosta sekä Pohjois-Pohjanmaan kesä-

Kuva 2. Ympäristö- ja luontokuvausakatemia työpaja Paanajärven kansallispuistossa Venäjällä. Ryhmä matkalla tutkimaan viime sotia edeltävän suomalaisasutuksen jäänteitä Mäntyniemessä. Kuva: Kari Kantola, 2012.

liopiston Kuusamon toimipaikan toiminnoista. Kuusamo-opiston perustamisen yhtenä tavoitteena oli vapaan sivistystyön paikallisten resurssien ja synergian vahvistaminen. Kuusamossa nähtiin tässä myös mahdollisuus kehittää luontovalokuvauskoulutusta.

YMPÄRISTÖ JA LUONTOKUVAUSAKATEMIA -HANKE LOI HYVÄN PERUSTAN LUONTOVALOKUVAUSKOULUTUKSELLE

Kuusamon kaupunki suunnitteli ja käynnisti 2011 yhdessä Kuusamo-opiston, Lapin yliopiston ja Oulun yliopiston kanssa Ympäristö- ja luontokuvausakatemia -hankkeen, jolle Pohjois-Pohjanmaan liitto myönsi EAKR-rahoituksen. Akatemia-hanke oli luonteva jatkumo Hannu Hautala luontokuvausinstituutti hankkeessa tehdyille yhteistyölle. Ympäristö- ja luontokuvausakatemia hankkeen keskeisiä tavoitteita olivat luontokuvauksen osaamisen kehittäminen sekä akatemian oppimisympäristön rakentaminen Kuusamo-opiston yhteyteen.

Osaamisen kehittämiseksi perustettiin osa- ja määräaikainen ympäristö- ja luontokuvauksen professuuri Lapin yliopistoon. Hankkeessa toteutettiin yhteensä 11 asiantuntijatyöpajaa Suomessa ja Paanajärven kansallispuistossa Venäjällä sekä laadittiin runko ympäristö- ja luontokuvauksen avoimen yliopiston perusopintokokonaisuudesta. Hankkeen aikana pilotoitiin Kuusamo-opiston valokuvauslinjan opiskelijoiden kanssa luovan ilmaisun tallenne, esitys- ja julkaisuvälineet -opintojakso, mutta muutoin suunniteltua kokonaisuutta ei ole koskaan toteutettu sellaisenaan, eikä Lapin yliopiston avoimen yliopiston tarjontaan syntynyt ympäristö- ja luontokuvauksen opintokokonaisuutta. Sitä vastoin 2016–2017 Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto järjesti Kuusamossa Lapin avoimen yliopiston kanssa valokuvauksen perusopintokokonaisuuden. Opetusta pidettiin hyvänä ja mielenkiintoisena, koska se poikkesi perinteisestä dokumentaarisesta valokuvauksesta.

Osittain hankkeen työpajojen tuloksena syntyi valokuvauksen ja tieteen visuaalisointiin liittyvä kansainvälinen verkosto Subzero, josta tuli yksi Arktisen yliopiston temaattinen ryhmä. Verkoston keskeisenä tavoitteena oli edistää kestävästä kehityksestä lisäämällä tieteen ja taiteen välistä vuorovaikutusta.

Hankkeessa rakennettiin Kuusamo-opiston yhteyteen ympäristö- ja luontokuvausakatemian koulutustila, joka varustettiin ajanmukaisilla valokuvausvälineillä. Koulutustila käsitti muun muassa kuva- ja videoeditointiin sekä graafiseen työskentelyyn sopivat työasemat ohjelmistoineen, opiskelijakohtaiset digitaaliset järjestelmäkamerakalustot, suurkuvatulostimen sekä varusteet kenttäkurssija varten. Lisäksi hankkeessa suunniteltiin ja rakennutettiin kaksi siirrettävää kuvauskojua sekä kuvauslava Kuntivaaran laelle maisemakuvausta varten.

Ympäristö- ja luontokuvausakatemia -hankkeen aikana ja sen jälkeen luontovalokuvauksenkoulutuksen määrä on kasvanut Kuusamo-opistossa merkittävästi. Kun 2011 valokuvauksen lyhytkurssija järjestettiin muutamia, niin 2020 kurssija on lukuvuoden kestävä valokuvauslinjan lisäksi tarjolla noin 30. Voidaan sanoa, että ympäristö- ja luontokuvausakatemian investoinnit oppimisympäristöön loivat hyvät puitteet opiston koulutustoiminnan lisäämiseksi.

Luontokuvauspalveluihin liittyvä yritystoiminta on kehittynyt Kuusamossa merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kuusamon lintumatkailu Oy aloitti toimintansa 2003 lintuharrastajien opastajana ja ensimmäiset kuvausasiakkaat tulivat 2005. Tänä päivänä yritys järjestää opastusta lintu- ja valokuvausharrastajille, vuokraa piilokojuja kuvaajille sekä järjestää luontokuvauskurssija. Toiminta on lähtenyt 2015 alkaen voimakkaaseen kasvuun, kun kojujen määrää on lisätty ja alan harrastajien

määrä on kasvanut voimakkaasti. Toiminta on kansainvälistä, sillä asiakkaita on ollut tähän mennessä 48 maasta. Tällä hetkellä piilokojuja on noin 30 kappaletta ja niissä paikat noin 90 kuvaajalle. Kuusamon lintumatkailun lisäksi Kuusamossa on kolme karhukuvauspalveluja tarjoavaa yritystä, joista yksi tarjoaa myös kojupalveluja sääksien kuvaukseen.

PITKÄÄN KAAVAILTU MAISTERIOHJELMA KÄYNNISTYI 2017

Luontokuvaukseen liittyvän maisteriohjelman toteuttaminen Kuusamossa nousi ajatuksena esille ensimmäisen kerran vuonna 2007 Lapin yliopiston rehtorin Kuusamon vierailun yhteydessä. Aihe jäi kytämään alueen toimijoiden ajatuksiin ja se nousi esille mahdollisuutena 2015, kun Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksesta tuli viestiä, että Kuusamon kaupungin kannattaisi suunnitella kulttuurialan osaamista ja liiketoimintaa edistävää EU-hanketta. Osaltaan rahoittajan kannustamana kaupunki ja Lapin yliopisto päättivät laatia hankesuunnitelman Kuusamossa toteutettavasta maisteriohjelmasta.

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksen järjestytyä vuoden 2017 alussa käynnistyi Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma -hanke, jossa kumppaneina olivat Lapin yliopisto ja Kuusamo-opisto. Maisteriohjelman 12 opiskelijapaikkaan oli jopa yllättävän paljon hakijoita kevään 2017 haussa. Hakijat olivat kaikkialta Suomesta ja pääosin Kuusamon ulkopuolelta. Hankkeen keskeinen työpaketti oli maisteriohjelman toteutus ja pedagoginen kehittäminen. Yliopiston vastuualueena oli opetuksen suunnittelu sekä järjestäminen, ja Kuusamo-opiston tehtävänä oli vastata koulutuksen oppimisympäristöjärjestelyistä kampanjallaan Kuusamossa sekä vastata osin opiskelijaprojekteihin liittyvistä kontakteista paikallisiin toimijoihin.

Maisteriohjelman opiskelu tapahtui Kuusamo-opistolla ympäristö- ja luontokuvausakatemia- hankkeessa rakennetussa luontovalokuvauksen oppimisympäristössä. Tilaja laiteresurssien käyttö sovitettiin maisteriohjelman, opiston oman valokuvauslinjan ja valokuvauksen lyhytkurssien kesken. Opistolla oli käytettävissä myös minibusseja, joita voitiin tarvittaessa käyttää maisteriohjelman opintoprojekteihin. Opiston resurssien käyttöä, opastusta ja koordinointia hoitivat projektiin nimetyt opiston opettajat ja suunnittelijat. Opiston ruokalaan hankittiin lupa tarjota korkeakouluopiskelijoille valtion varoin tuettu päivittäinen ateria ja kaupunki järjesti opiskelijoiden terveyshuollon. Opiskelijat saattoivat myös vuokrata huoneita tarvitsemakseen ajaksi opiston asuntolasta.

Kuva 3. Vuotungin yhteisötaidetyöpaja. Kuva: Kari Kantola, 2018.

OPINTOPROJEKTIT TOIVAT ALUEELLE UUTTA OSAAMISTA

Maisteriohjelman opintoprojektien keskiössä oli yhteistyö paikallisen elinkeinon ja muiden toimijoiden kanssa. Kuusamo-opiston kautta maisteriohjelmalle järjestyivät kontaktit paikallisiin luontokuvausryttäjiin ja heidän hallitsemiin resursseihin, kuten piilokojuihin, joihin opiskelijat tekivät yhdessä ja yksityisesti kuvausretkiä. Opistolla oli keskeinen rooli myös Vuotungin kylässä toteutetun yhteisötaideprojektin järjestelyissä sekä usean pro gradu -tutkielman käynnistymisvaiheessa kontaktien ja resurssien järjestämisessä.

Maisteriohjelman opiskelijat osallistuivat vuosina 2017–2019 Kuusamo Nature Photo -tapahtumaan sekä osallistujina että näytteilleasettajina. Nature Photo -tapahtuman esitykset käynnistyvät vuosittain Kuusamo-opiston teatterisalissa, jossa on torstai-iltana ja perjantaipäivänä esityksiä ennen tapahtumien käynnistymistä pääareenalla Kuusamolalossa. Kuusamo-opistolla esitettiin 2018 yhden opiskelijan opinnäytetyöhön liittyvä *Kuusamon Karhustoorit* -musiikkikappale ja -video sekä toisen opiskelijan editoima Hannu Hautala -säätien tuottama rockmusiikkiin ja luontokuvaan perustuva video *Pohjoista voimaa*, joka saavutti merkittävää huomiota Kuusamossa ja myöhemmin syksyl-

lä vuoden luontokuvatapahtumassa Finlandiatalossa Helsingissä. Vastaavalla teemalla vuoden 2019 tapahtumassa esitettiin toinen saman opiskelijan editoima videoteos, jonka kuvitus oli luontokuvaaja Jarmo Manniselta. Opiston valokuvauslinjan opiskelijat ja maisteriohjelman opiskelijat toteuttivat lumitaidetyöpajan yhteistyössä vuonna 2018.

Ohjelmassa valmistuneissa tutkielmissa on ansiokkaasti käsitelty alueen kannalta merkittäviä luontoon ja matkailuun sekä soveltavan taiteen ja luontokuvauksen suhteeseen liittyviä aiheita. Maisteriohjelman opiskelijaprojektit ja muut opiskelijoiden projektit ovat tuoneet Kuusamoon uutta osaamista ja tuoreita näkökulmia. Esimerkiksi

Kuva 4. Pohjoista voimaa -videoteoksen tekijäkolmikko Osku Tuominen, Hannu Hautala ja Keka Salmirinne. Kuva: Kari Kantola, 2018.

SOLU-maisteriohjelman yhdessä matkailututkimuksen ja arkkitehtuurin opiskelijoiden kanssa toteuttama työpaja Rukalla toi hienoja ja raikkaita näkökulmia Ruka Valleyn edelleen kehittämiseksi yhdessä alueen matkailuelinkeinon ja yliopiston kanssa.

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli koulutusorganisaatioiden yhteistyön kehittäminen ja osaamisen kehittäminen. Hankkeessa ei ehkä riittävästi kiinnitetty huomiota hankesopuolten keskinäiseen yhteistyöhön luontokuvausosaamisen kehittämisessä, sillä pääosin toteutunut yhteistyö liittyi oppimisympäristön käytännön kysymyksiin. Maisteriohjelman sekä opiston valokuvauslinjan ja lyhytkurssien opetustoiminta tapahtui organisaatioiden omista tavoitteista ja opetussuunnitelmista käsin, joten yhteisen tekemisen alueita ei luonnollisesti syntynyt. Osaltaan tähän vaikutti myös se, että luontovalokuvauksen pedagogia, opetussisällöt ja tavoitteet ovat vielä kehitysvaiheessa. Luontovalokuvauskoulutuksen traditio on Suomessa hyvin ohut. Kuusamo-opiston järjestämässä alan koulutuksessa nojaututaan pitkälti dokumentaarisen luontokuvauksen perinteisiin ja käytänteisiin, ja yliopiston koulutus nojaa taideopetuksen ja tutkimuksen traditioihin. Hanke osoitti myös, että luontovalokuvaukseen perehtyneitä opettajia on erittäin vaikea rekrytoida alan yliopistolliseen koulutukseen, sillä osajia on vähän.

UUSIA AVAUKSIA AIEMMAN YHTEISTYÖN POHJALTA

Kuusamoon, ja erityisesti Rukan alueelle, muuttaa jo nyt nuoria luonnosta ja luontoaktiviteeteista kiinnostuneita nuoria. Nämä nuoret voisivat olla hyvä kohderyhmä luontomatkailupalveluihin ja kuvataiteisiin/luontovalokuvaukseen painottuvalle kandidaatin tutkintoon tähtäävälle koulutukselle. Maisteriohjelmasta poiketen koulutukseen voisi yltää myös Kuusamon toiselta asteelta lukiosta ja ammattikoulusta valmistuvat opiskelijat.

Aiemmin luonnosteltu ympäristö- ja luontokuvauksen avoimen yliopiston kokonaisuus voisi toimia yhtenä kandidaattiohjelman opintokokonaisuutena. Alueen kannalta olisi hyvä, jos jatkossa olisi mahdollista tarjota luontokuvauksen akateeminen kokonaisuus avoimessa yliopistossa tai ammatillisesti valmentavana kokonaisuutena. Se olisi tärkeä avaus ja kehitysaskel luontovalokuvauksen koulutuskentässä. Kuusamo-opistosta yhdessä Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston kanssa on kehittynyt johtava luontokuvauskurssien järjestäjä Suomessa. Siltä puuttuu nyt ammatillisesti kehittävä luontokuvauksen koulutuskokonaisuus. Osa koulutuksen jaksoista voisi sopia erikoistumisopinointina osaksi luonto-oppaan tutkintoa.

Kuusamon ympäristö- ja luontokuvausakatemia raportissa tuotiin esille ajatus taide- ja tiederesidenssin perustamisesta Kuusamoon. Kuusamon residenssikeskus nojaisi Kuusamon ja rajantakaisen Paanajärven luontoon sekä paikkakunnalla toimivien Kuusamo-opiston, Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston, Oulun yliopiston Oulangan tutkimusaseman ja Hannu Hautala -säätiön resursseihin ja verkostoihin. Residenssi tarjoaisi puitteet luovan työn ammattimaiseen tekemiseen. Tämä voisi olla taiteellista työskentelyä, kuvaamista, aineiston keruuta ja teosten kehittelyä. Taiteellisessa työskentelyssä voi olla myös tutkimuksellinen ote ja tavoite, myös paikallisiin yhteisöihin liittyvä työskentely (Suonpää, 2014).

Voisiko Lapin ja Oulun yliopistojen toiminta Arktisen yliopiston temaattisissa verkostoissa tarjota mahdollisuuden ulottaa näiden verkostojen toimintaa myös Kuusamoon työpajojen muodossa? Residenssikeskus voisi toimia yliopistojen ja paikallisten toimijoiden yhteistyöalustana käsittäen taidetyöskentelyn lisäksi luontoon ja luontokuvaukseen liittyvää koulutusta sekä alueeseen kohdistuvan tutkimustoiminnan edistämistä. Kuusamossa on myös noussut keskusteluihin luontokuva-akatemia tai luontoakatemia perustaminen. Nyt voisi olla hyvä aika kartoittaa alueen toimijoiden ja yliopistojen kesken tätä asiaa sekä laatia tavoitteet ja toimenpidesuunnitelma tulevaa yhteistyötä varten.

LÄHTEET

Suonpää, J. (2014). Kuusamon luontokuvausakatemia. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 43*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu 24.2.2020 osoitteesta https://issuu.com/holymelancholy/docs/kuusamon_luontokuvausakatemia